

Grzegorz Majkowski

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

VALUES COMMUNICATED BY THE YOUTH FROM VOLUNTARY LABOUR CORPS

ABSTRACT

In the article one undertook the issue of values acknowledged and fixed during the interaction through the youth with threatened marginalization, neglected tutorially, with included care of the Centre of the Training and the Upbringing in Tczew (OSiW) which is the organizational unit of Voluntary Labour Corps of Pomeranian Voivodship.

In the discourse of the youth with OSiW withdraws the phenomenon of passing from values, such as: the family, the work, the order (serial activities) to anti-values, to not accepting of the value of the family, the work, the order, generally, passing from the good to the evil, the aggression. Valuing is helped by the use of vulgarisms.

Key words:

values, language of the value, discourse, maladjusted youth socially, *participant*, dysfunctional family, vulgarism, Voluntary Labour Corps, Centre of the Training and the Upbringing in Tczew.

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest poznanie zbioru wartości, które są istotne dla wspólnoty młodzieży zagrożonej marginalizacją, niedostosowanej społecznie, objętej opieką jednostek szkolenia i wychowania Ochotniczych Hufców Pracy (dalej: OHP)¹. Interesujące dla społeczeństwa jest to, jakie wartości wyraża i preferuje ta młodzież w swoim środowisku, w codziennych interakcjach nadawczo-odbiorczych.

¹ Wartości komunikowane przez młodzież, która znajduje się pod opieką OHP, są przedmiotem szczegółowych analiz w pracy G. Majkowski, *Outsiderzy. Współczesny dyskurs młodzieży z Ochotniczych Hufców Pracy* (w druku).

Materiał źródłowy wyekscerpowano z wypowiedzi młodych osób, w wieku 15 – 18 lat, tzw. *uczestników*², przebywających w Ośrodku Szkolenia i Wychowania w Tczewie (dalej: OSiW), który stanowi jednostkę organizacyjną Ochotniczych Hufców Pracy Województwa Pomorskiego. Badania prowadzono w okresie od początku marca do końca maja 2016 roku. Czas przeznaczony na zbieranie materiału, jego weryfikację, modyfikowanie przyjętego wstępnie planu działań uznano za wystarczający do tego, aby wykluczyć sytuacje przypadkowe. Starano się o to, aby prawidłowo przygotować dane, które byłyby podstawą analiz i wnioskowania.

W artykule oparto się na badaniach jakościowych³. Objęto nimi interakcję nadawczo-odbiorczą, czyli zjawisko dynamiczne. Wykorzystano w związku z tym do gromadzenia materiału badanego obserwację⁴. Była to obserwacja systematyczna, bezpośrednia (prowadzący wykonywał badania regularnie i osobiście), uczestnicząca częściowo (badacz poznawał zjawisko poprzez uczestniczenie w nim, funkcjonował w grupie młodzieży, ale jako osoba dorosła nie miał pewnych praw członka grupy; obecność badacza nie zakłócała procesów wewnętrznych grupy, również na poziomie interesującej nas w tym miejscu sfery komunikowania). Była to obserwacja niestandardyzowana - materiał badany został utrwalony za pomocą notatek⁵. Wykorzystano dane niewywołane, czyli takie, które wystąpiły naturalnie.

Przyjęta strategia postępowania badawczego umożliwiła i ułatwiła poznanie oraz zrozumienie relacji w zakresie komunikowania wartości: jednostka (młoda osoba zagrożona marginalizacją, *uczestnik OHP*) – środowisko społeczne.

Obserwacja dotyczyła zachowań komunikacyjnych *uczestników* w trakcie codziennych kontaktów/interakcji w OSiW. Tym samym odniesiono się w pracy do badania *dyskursu*, który według Stanisława Gajdy jest

² Młodzież, która znajduje się pod opieką jednostek o charakterze opiekuńczo-wychowawczym OHP, jest określana przez pracowników tej instytucji mianem *uczestników* (zob. np. T. Godlewski (red.), *Identyfikacja potrzeb i oczekiwań młodzieży na rynku pracy. Podsumowanie wyników badań zrealizowanych w ramach modułów badawczych*, Ochotnicze Hufce Pracy, Komenda Główna, Warszawa 2010, s. 64). Młode osoby, które przebywają w OSiW również nazywamy w artykule *uczestnikami* i nazwę tę wyróżniamy graficznie kursywą.

³ Zob. np. D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych*, tłum. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

⁴ Zob. np. T. Pilch, T. Bauman, *Obserwacja uczestnicząca*, [w:] T. Pilch, T. Bauman, 2001, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, (wyd. 2, popr. i rozszerz.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 318–326.

⁵ Tamże, s. 324.

„osadzonym w realnym kontekście wydarzeniem komunikacyjnym”⁶. Podobne rozumienie tego fenomenu komunikacyjnego odnajdujemy w refleksji Marii Wojtak, której zdaniem *dyskurs* jest „[...] całokształtem praktyk komunikacyjnych związanych z określoną dziedziną ludzkiej aktywności”⁷. Z zagadnieniem, które podjęto w artykule wiąże się jeszcze jedna myśl lubelskiej badaczki, mianowicie, że *dyskurs* to „kategoria prezentująca sposoby zorganizowania ludzkiej aktywności, a więc także praktyki komunikacyjnej takiej wspólnoty, która w trakcie różnorodnych interakcji ustala i uzgadnia istotne dla siebie treści (wizję świata) [podkr. G.M.], konserwuje stosowne scenariusze zachowań komunikacyjnych oraz reguły ich wypełniania za pośrednictwem wypowiedzi (i/lub środków niewerbalnych)”⁸. W wypadku tego tekstu interesujące jest to, które wartości są istotne dla wspólnoty młodzieży zagrożonej marginalizacją, jakie treści odnoszące się do świata wartości ustala i uzgadnia podczas interakcji młodzież objęta opieką wyspecjalizowanej instytucji walczącej z wykluczeniem ze społeczeństwa osób wkraczających w dorosłość.

W tym miejscu należy jeszcze kilka słów poświęcić Ochotniczym Hufcom Pracy (OHP). Instytucja ta stara się przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu, w tym zawodowemu młodzieży w wieku 15-24 lata. Przygotowuje młodzież z rodzin dysfunkcyjnych, zaniedbaną wychowawczo, niedostosowaną społecznie do uczestniczenia w rynku pracy, daje możliwość przyuczenia do zawodu i zdobycie zawodu, otacza ją opieką i wychowaniem, zaspokajają potrzeby bytowe⁹.

⁶ S. Gajda, *Tekst/dyskurs oraz jego analiza i interpretacja*, [w:] M. Krauz, S. Gajda, red., *Współczesne analizy dyskursu. Kognitywna analiza dyskursu a inne metody badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, 2005, s. 13.

⁷ M. Wojtak, *O gatunkach wypowiedzi i ich prasowych konkretyzacjach*, „Językoznawstwo”, nr 8, (red.) G. Majkowski, Łódź 2014, s. 98.

⁸ Tamże.

⁹ Szerzej na temat zadań OHP: *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy*, Dz. U. 2011 Nr 155, poz. 920, s. 9173; *Ustawa o promocii zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 20 kwietnia 2004 r.*, art. 16, Dz.U. 2004 Nr 99, poz. 1001, zob. także: *Dokumenty na końcu artykułu*; S. Męcina, *Edukacja w Ochotniczych Hufcach Pracy wobec wyzwań rynku pracy*, [w:] S. M. Kwiatkowski, Z. Sirojć, (red.), *Edukacja dla rynku pracy. Problemy poradnictwa zawodowego. Ogólnopolska Konferencja Ochotniczych Hufców Pracy*, Warszawa, 4 – 5 października 2005 r., Ochotnicze Hufce Pracy, Komenda Główna, Oficyna Wydawnicza „Aspra-JR”, Warszawa, 2006, s. 155–165; S. M. Kwiatkowski, Z. Sirojć, (red.), *Edukacja dla rynku pracy. Problemy poradnictwa zawodowego. Ogólnopolska Konferencja Ochotniczych Hufców Pracy*, Warszawa, 4 – 5 października 2005 r., Ochotnicze Hufce Pracy, Komenda Główna, Oficyna Wydawnicza „Aspra-JR”, Warszawa 2006.

Spoleczno-kulturowe uwarunkowania świata wartości uczestników Ochotniczych Hufców Pracy

Młode osoby, które są zagrożone marginalizacją, wykluczeniem społecznym¹⁰, niedostosowane społecznie i pozostają pod opieką OHP nie mają najczęściej prawidłowo ukształtowanego systemu wartości. Przyczyny są złożone. Negowanie systemu aksjonormatywnego społeczeństwa ma związek przede wszystkim z kryzysem wartości we współczesnym, zrelatywizowanym świecie, kryzysem rodziny, wpływem środowiska codziennej komunikacji (rówieńniczego i wspólnot mownych dorosłych). Nie bez znaczenia jest transformacja ustrojowa z ostatniego dziesięciolecia XX wieku. Po 1989 roku doszło do głębokich przemian społecznych, gospodarczych, kulturowych i jednocześnie kryzysu wartości w życiu społecznym¹¹. Przestrzeń kulturowo-językowa ukształtowana w tym czasie, fundowana na wielogłosowości, podmiotowości, wolności słowa, dała możliwość wyboru wartości i uznała różne sposoby komunikowania o nich. *Uczestnik* może dzięki temu, obecnie, w warunkach demokratyzacji życia społecznego, swobodnie wyrażać przekonania, prezentować określoną wizję świata. Nie zawsze jednak czyni to zgodnie z zasadami językowej grzeczności. Nie zawsze dokonuje również wyboru wartości uznawanych przez ogół społeczeństwa.

Wymieniony wyżej kryzys rodziny ma także wiele przyczyn. Wynika w dużej mierze z niedostosowania społecznego rodziców (stąd np. alkoholizm, rozwód, porzucenie)¹² i tych skutków przemian ustrojowych, które wpłynęły niekorzystnie na kondycję wielu rodzin, spowodowały „trudny start” współczesnych nastolatków. Wyraża się również w rozpadzie więzi rodzinnych, co nie pozostaje bez wpływu na rozwój osobowościowy młodej jednostki i w konsekwencji na wybór przez nią wartości.

Młodzież zagrożona wykluczeniem pochodzi najczęściej z rodzin, które nie przekazują wartości¹³ i nie adaptują do życia społecznego. Zwykle

¹⁰ Zob. np. R. Szarfenberg, *Marginalizacja i wykluczenie społeczne. Wykłady*, Instytut Polityki Społecznej UW, Warszawa 2006.

¹¹ W. Chlebda, *Europejskość w najnowszym polskim dyskursie politycznym*, [w:] S. Gajda (red.), *Język polski w europejskiej przestrzeni kulturowo-językowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2008, s. 80.

¹² B. Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, wyd. 9, (wyd. 1, 1998), Kraków 2015, s. 193.

¹³ Zob. np. P. Kozłowski, *Wartości, cele i plany życiowe młodzieży nieprzystosowanej społecznie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.

z rodzin dysfunkcyjnych¹⁴, w tym z rodzin patologicznych, które nie transmitują akceptowanych przez społeczeństwo wartości i rodzin niewydolnych wychowawczo, które mają ograniczone możliwości w tym zakresie¹⁵. Młode osoby (*uczestnicy OSiW*) pochodzą z rodzin o niskim statusie ekonomicznym, dotkniętych biedą strukturalną, „dziedziczących biedę”, w tym z rodzin, które przed przełomem demokratycznym były związane zawodowo i tym samym bytowo z Państwowymi Gospodarstwami Rolnymi (po likwidacji gospodarstw państwowych rodziny te znalazły się w tragicznym położeniu materialny, praktycznie w sytuacji wykluczenia zawodowego, społecznego).

Rodzina dysfunkcyjna nie daje dziecku koherentnego systemu wartości i norm, a z tego powodu nie przygotowuje do przyjęcia w przyszłości odpowiednich ról społecznych, np. roli ucznia, rodzica i nie przekazuje także prawidłowych wzorców językowych. Oferuje zwykle kod językowy ograniczony. Nie uaktywnia kodu rozwiniętego.

Wartości w wypowiedziach młodzieży z Ochotniczych Hufców Pracy

W wypowiedziach *uczestników* ujawniają się wyznawane przez nich wartości. Czym są wartości? Należy pojmować je jako przekonania uznane przez społeczeństwo, które determinują działania jednostek, powszechnie akceptowane sądy egzystencjonalno-normatywne¹⁶. W ujęciu słownikowym *wartość* to ‘cecha stanowiąca o nieprzeciętnych walorach kogoś lub czegoś; ważność, znaczenie’¹⁷. Z *wartościami* wiąże się *wartościowanie*, rozumiane jako ‘określanie wartości etycznej, moralnej, kulturalnej czegoś, szeregowa-

¹⁴ S. Kawula, *Funkcja opiekuńcza współczesnej rodziny polskiej*, Wydawnictwo ONK, Białystok 1988, tegoż, *Rodzina o skumulowanych czynnikach patogennych*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 137–174.

¹⁵ S. Kawula, *Funkcja opiekuńcza...*, dz. cyt.

¹⁶ Zob. np. M. Scheler M., *Resentyment a moralności*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2008.

¹⁷ B. Dunaj, red. nauk. (zespół autorski B. Dunaj, J. Kaś, M. Mycałka, R. Przybylska, K. Sikora), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 2, p – żyzny, Wydawca: Reader’s Digest Przegląd Sp. z o.o., (wyd. 1., Wydawnictwo „Wilga”, 1996), Warszawa 1998, s. 499, s.v. *wartość*; zob. także np. J. Puzynina, *Jak pracować nad językiem wartości*, [w:] Bartmiński J., Puzynina J. (red.), „Język a Kultura”, t. 2, *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, Wrocław 1991, s. 129-137, teźże, *Słowo, wartość, kultura*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1997.

nie czegoś według tej wartości, szacowanie'¹⁸. W tym miejscu należy dodać, że młodzież ma w ogóle rozbudowany system aksjologiczny¹⁹. Internalizuje wartości w rodzinie, a więc w trakcie socjalizacji pierwotnej. Przejmują je także od środowisk pozarodzinnych, lokalnych, np. instytucji edukacyjnych, wychowawczych. Młode osoby ujawniają wyznawane wartości wprost lub pośrednio w codziennych interakcjach nadawczo-odbiorczych. Dysponują określonym repertuarem środków językowych do wyrażania wartości²⁰. Język pozwala nazwać wartości, komunikować o nich innym członkom wspólnoty mownej. Komunikowanie wartości i w ogóle wartościowanie jest cechą natury ludzkiej. W każdej wypowiedzi jest pierwiastek oceniający, który wpływa na wybór środków językowych (leksykalnych i innych). Środki te wskazują na postawę nadawcy wobec przedmiotu wypowiedzi.

Jak zaznaczono wyżej, do wyrażania wartości służy określony repertuar środków językowych (dźwiękowych, ale także sygnałów, znaków na poziomie niewerbalnym, np. gestów). W tym miejscu dokonano próby wychwycenia wartości komunikowanych przez młodzież zagrożoną marginalizacją w codziennych interakcjach ustnych (wyrażanych za pomocą leksyki).

W wypowiedziach młodych osób, u których są postępy w społecznieniu ujawniają się pozytywne wartości. Są wyrażane przez *uczestników* w sposób wskazujący na to, że nadawca jest do nich przekonany. Ujawnia się przede wszystkim wartość pracy. Janina E. Karney traktuje pracę jako podstawową wartość człowieka²¹. Praca umożliwia samorealizację i zaspokaja potrzeby materialne. Młodzież zmarginalizowana i zagrożona marginalizacją, a więc taka, która trafia do ośrodków OHP (i OSiW), uznaje pracę za działanie przymusowe, traktuje jako przykry obowiązek, nie czerpie z niej satysfakcji²². W ośrodkach opiekuńczo-wychowawczych OHP, w tym

¹⁸ B. Dunaj, red. nauk. (zespół autorski B. Dunaj, J. Kaś, M. Mycałka, R. Przybylska, K. Sikora), *Słownik współczesnego języka...*, dz. cyt., s.v. *wartościować*; zob. także J. Puzynina, *Wartości i wartościowanie w perspektywie językoznawstwa*, Wydawnictwo PAU, Kraków 2013; E. Laskowska, *Wartościowanie w języku potocznym*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1992.

¹⁹ M. Karwatowska, *Uczeń w świecie wartości*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.

²⁰ Por. W. Chlebda, *O tekstowych wykładnikach wartościowania*, „Przegląd Humanistyczny”, nr 1, 2007, s. 25–33.

²¹ Zob. J. E. Karney, *Praca jako wartość*, [w:] *tejsze, Psychopedagogika pracy. Wybrane zagadnienia z psychologii i pedagogiki pracy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 38–56.

²² Zob. T. Godlewski (red.), 2010, *Identyfikacja potrzeb i oczekiwań młodzieży na rynku pracy. Podsumowanie wyników badań zrealizowanych w ramach modułów badawczych*, Ochotnicze Hufce Pracy, Komenda Główna, Warszawa, s. 59.

w jednostkach przysposabiających do zawodu przebiega dlatego społecznie pożądanym proces socjalizowania i uświadamiania wartości pracy.

W czasie przyuczania do zawodu i zdobywania uprawnień zawodowych w OSiW oraz praktyk zawodowych *uczestnicy* uświadamiają sobie zaistnienie dla nich korzyści (materialnych) ze świadczenia pracy (i samą jej wartość). Praca nie jest wówczas przez nich traktowana jako przykry obowiązek narzucony przez osoby dorosłe. Świadczy o tym leksyka wartościująca, wskazująca na pozytywny stosunek do pracy, określenia stojące przy rzeczownikach *robota, praca*, np.: *fajna robota, dobra praca*, formy: *nareszcie, w końcu, trafić się* w konstrukcjach: *będę nareszcie robił, będę mógł w końcu pracować, dobra praca mi się trafiła*. Do tego dochodzi sygnał niewerbalny - mimika twarzy komunikująca w trakcie wypowiedzi o pozytywnym nastawieniu do pracy, do wysiłku związanego z nabyciem uprawnień zawodowych, które pozwolą na świadczenie pracy. Przykłady:

Ale fajna robota jest u tego majstra.

Po warsztatach będę miał papiery [świadectwo ukończenia kursu zawodowego – dop. G.M.] i będę mógł w końcu pracować u mechanika.

Jak skończę tu szkołę, to będę mógł nareszcie pracować.

Przed świętami będę nareszcie robił u cukiernika.

Dobra praca mi się trafiła u tego kierownika.

Uczestnicy wartość pracy negują raczej rzadko, zwykle w wypadku, gdy są do nich kierowane polecenia związane z pracami porządkowymi na terenie ośrodka, które nie przynoszą im osobistych korzyści (na ten temat w dalszej części artykułu).

W wypowiedziach *uczestników* jest wyrażana wartość szczególnie bliska młodym ludziom – miłość. Nadawca często komunikuje potrzebę darzenia uczuciem miłości drugiej osoby. Przy czym o uczuciach można mówić w różny sposób, używając na przykład rozmaitych frazeologizmów (Pajdzińska 1999: 83-101). Pragnienie stałego obcowania wyraża przede wszystkim pojawiające się w wypowiedziach zdanie *Chcemy być razem*, w którym potrzeba więzi emocjonalnej jest zaakcentowana przez użycie *my* wspólnotowego w czasowniku wolitywnym *chcieć: chcemy*. Oto przykłady zdań, które dowodzą potrzeby głębokiej więzi emocjonalnej z drugą osobą:

Za tydzień odwiedzi mnie mój chłopak.

Jutro jadę do chłopaka. Chcemy być razem.

Mam dziewczynę.

Mam chłopaka.

Z potrzebą darzenia uczuciem miłości drugiej osoby wiąże się niekiedy chęć założenia rodziny i jednocześnie ujawnia się wartość jaką jest rodzina, np.:

Jesteśmy razem [uczestnik i uczestniczka – dop. G.M.]. Po ołapie zamieszkamy razem. Będziemy rodziną.

Wartość samej rodziny została w powyższym zdaniu zwerbalizowana wprost rzeczownikiem *rodzina*. Potrzeba założenia rodziny i uznanie jej wartości wskazuje, że *uczestnik* akceptuje normy społeczne.

Rodzina jest jednak najczęściej wartością nieuznaną przez *uczestników*. Wspomnienia z przebywania w środowisku rodzinnym są zwykle bolesne. Matka i ojciec nie są autorytetami. Ma to związek ze wspomnianym wyżej kryzysem rodziny i jego konsekwencjami. *Uczestnicy* komunikują negatywny stosunek do wartości jaką jest rodzina na przykład za pomocą zdań: *Nie potrzebna mi rodzina; Nie chcę mieć rodziny*. Wzmacniają przekaz zwykle poprzez użycie wulgaryzmów. W ten sposób występują przeciw etykietce językowej i tym samym normom współżycia społecznego²³. Przykłady:

*Panie, ojca zamknęli [w więzieniu – dop. G.M.]. Matka piła i ciągle były jakieś awantury. Ch...owa*²⁴ rodzina.*

I tak nie będę miał na kogo robić. Po co? Nie będę miał rodziny. Nie chcę mieć rodziny. Ch... z rodziną.*

Ojca nie znam. Ch... z nim.*

Ojciec nie chciał robić. Potem zamknęli go w więzieniu.

Ojciec ciągle pił wódkę. Taki z niego ch....*

Matki nie miałem. Pojechała w Polskę.

Z wypowiedzi *uczestników* wynika, że uznają także wartość *porządku, ładu* (w przestrzeni fizycznej). Używają w tym wypadku czasowników *posprzątam, umyję* (schody, korytarz), które wprowadzają głównie do obietnic i prośb. Spotykamy sytuacje, w których *uczestnik* zobowiązuje się i obiecuje, że posprząta korytarz w internacie, inne pomieszczenia wspólne, pod warunkiem, że w zamian zostanie spełniona przez odbiorcę – wychowawcę jego prośba. Wartość ładu, porządku jest więc uznaną wartością przez *uczestnika*

²³ Por. M. Marcjanik, *Miejsce etykiety językowej wśród wartości*, „Język a Kultura”, t. 3, *Wartości w języku i tekście*, (red.) J. Puzynina, J. Anusiewicz, Wrocław 1991, s. 61–65.

²⁴ Słowa wulgarne, które występują w przykładach podajemy w postaci wykropkowanej, pozostawiamy jedynie niektóre litery. Wulgaryzm dodatkowo oznaczamy i wyróżniamy znakiem: *.

wtedy, gdy przynosi mu osobistą korzyść, gdy zostanie nagrodzona przez opiekuna. Przykłady:

Umyję korytarz, ale wypuści mnie pani jeszcze potem na boisko? Co nie? [w trakcie ciszy nocnej – dop. G.M.]

Panie Grześku, posprzątam teraz schody, ale będę mógł posiedzieć przy komputerze [w sali komputerowej – dop. G.M.]. *Prawda?*

Uczestnicy najczęściej jednak nie uznają wartości porządku. Większość z nich unika obowiązku utrzymywania ładu na terenie OSiW, internatu, w przydzielonych pokojach. Młode osoby niechęć do prac porządkowych wyrażają w konkretnych, jednoznacznych werbalizacjach: *nie chcę sprzątać, nie lubię tego* (sprzątania), *nie będę tego robił/ła* (wykonywał/a czynności porządkowych). Przykłady:

*Nie będę sprzątał schodów. Ch... * z tym. Co mi zrobią?*

Ja nie umyję korytarza. Niech on to robi.

Nie chcę sprzątać pokoju. Nie będę tego robiła. Nie lubię tego.

Uświadamianie młodzieży, że należy dbać o czystość jest wpisane w proces socjalizacji.

Uczestnikom są bliskie przede wszystkim wartości materialne (postawy materialistyczne reprezentowane przez młodzież wykluczoną ujawniają się także w innych badaniach²⁵). Podopieczni OSiW często komunikują potrzebę posiadania znacznych środków finansowych, drogich ubrań, wysokiej klasy sprzętu elektronicznego, telefonów komórkowych, samochodów itp. Używają w tym wypadku charakterystycznego słownictwa wartościującego: *kupa* (pieniędzy), *ekstra*, *kiepski* (telefon komórkowy), *super* (ubrania), modulantu *ale*, który wykorzystują do wyrażenia podziwu (*ale samochód*). Przykłady:

Patrz Wojtek, ale ten koleś ma auto.

Maciek, zobacz jaki ekstra kupiłem sobie telefon.

Muszę mieć kupę kasy [dużo pieniędzy - dop. G.M.].

Kierownik ma ekstra telefon.

Jolka ma kiepską komórkę [telefon – dop. G. M.].

To co, że są takie drogie. Muszę mieć te ciuchy [modne ubranie – dop. G.M.]. *Trzeba wreszcie zdobyć pieniądze na to.*

W zbiorze antywartości mieszczą się także zło, agresja, które są komunikowane przede wszystkim postawami, działaniami, werbalizowane na-

²⁵ Zob. T. Godlewski (red.), *Identyfikacja potrzeb i oczekiwań młodzieży...*, dz. cyt., s. 60.

tomiast zwykle wulgaryzmami. W wypowiedziach mamy wówczas do czynienia z niegrzecznością językową i agresją językową. Oto przykład użycia wulgaryzmu w celu podkreślenia wrogiej postawy wobec innej wspólnoty (tu: uczniów jednej ze szkół średnich, masowych):

*Trzeba najeb... * tym cwaniakom. Rozwalić ich wszystkich.*

Zakończenie

W wypowiedziach młodzieży niedostosowanej społecznie, zagrożonej wykluczeniem, które poddano analizie, mamy do czynienia z przechodzeniem od wartości jaką jest rodzina, praca, uczucie miłości, porządek do antywartości, do negowania rodziny, porządku (i czynności porządkowych), ogólnie, od dobra, miłości do zła, agresji. Należy zwrócić uwagę, że w czasie procesu socjalizowania, wychowywania wzrasta przewaga wartości nad antywartościami.

Uczestnicy wyrażają swój świat wartości wprost i pośrednio. Jeżeli kierują się ku antywartościom, to uznają je właściwie za wartości. Podkreślają za pomocą wulgaryzmów, że nie akceptują ładu społecznego.

Wybór wartości przez młodzież z jednostek szkolenia i wychowania OHP i sposobów językowego wyrażania wartości, komunikowania o nich zależy od kondycji rodziny oraz w ogóle od środowiska codziennej komunikacji, w którym odbywa się interakcja „twarzą w twarz”. Ma także związek ze wspomnianym wyżej kryzysem wartości w dyskursie publicznym.

Społeczno-kulturowe uwarunkowania wskazują na potrzebę wychowywania młodzieży ku wartościom, dokładania wszelkich starań w celu jej uspołeczniania. Oto jeden z ważnych głosów w tej sprawie: „[...] proces wychowania nie może istnieć bez wartości, ponieważ stanowią one względnie trwałe składniki osobowości każdego człowieka [...]. Uczeń powinien zostać wyposażony w uwewnętrzniony system wartości, który stanie się dla niego drogowskazem wyznaczającym właściwe funkcjonowanie w świecie [...], dopiero bowiem znajomość uznanych wartości i wzorców kulturowych pozwoli mu włączyć się do uczestnictwa w życiu społecznym i będzie skutecznie zapobiegać kształtowaniu niewłaściwych postaw społeczno-moralnych [podkr. – G. M.]”²⁶. Na uwadze należy mieć przy tym potrzebę

²⁶ M. Karwatowska, *Autorytety w opiniach młodzieży*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2012, s. 33; na temat wychowania ku wartościom zob. także np. K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom*, t. I. *Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*, Wydawnictwo „Jedność”, Lublin-Kielce 2006.

uświadamiania młodym osobom, aby do wyrażania wartości wykorzystywały środki językowe zgodne z normą społeczną.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Chlebda W., *O tekstowych wykładnikach wartościowania*, „Przegląd Humanistyczny”, 2007, nr 1, s. 25–33.
- [2] Chlebda W., *Europejskość w najnowszym polskim dyskursie politycznym*, [w:] S. Gajda, (red.), *Język polski w europejskiej przestrzeni kulturowo-językowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2008, s. 77–184.
- [3] Chałas K., *Wychowanie ku wartościom*, t. I. *Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*, Wydawnictwo „Jedność”, Lublin-Kielce 2006.
- [4] Dunaj B., red. nauk. (zespół autorski B. Dunaj, J. Kaś, M. Mycałka, R. Przybylska, K. Sikora), *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawca: Reader’s Digest Przegląd Sp. z o.o., Warszawa 1998, t. 2, *p – żyzny*, (wyd. 1., Wydawnictwo „Wilga”, 1996).
- [5] Gajda S., *Tekst/dyskurs oraz jego analiza i interpretacja*, [w:] M. Krauz, S. Gajda, (red.), *Współczesne analizy dyskursu. Kognitywna analiza dyskursu a inne metody badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005, s. 11–20.
- [6] Godlewski T., (red.), *Identyfikacja potrzeb i oczekiwań młodzieży na rynku pracy. Podsumowanie wyników badań zrealizowanych w ramach modułów badawczych*, Ochotnicze Hufce Pracy, Komenda Główna, Warszawa 2010.
- [7] Karney J. E., 2007, *Praca jako wartość*, [w:] Karney J. E., *Psychopedagogika pracy. Wybrane zagadnienia z psychologii i pedagogiki pracy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 38–56.
- [8] Karwatowska M., *Uczeń w świecie wartości*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.
- [9] Karwatowska M., *Autorytety w opiniach młodzieży*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2012.
- [10] Kawula S., *Funkcja opiekuńcza współczesnej rodziny polskiej*, Wydawnictwo ONK, Białystok 1988.
- [11] Kawula S., *Rodzina o skumulowanych czynnikach patogennych*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary*

- i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 137–174.
- [12] Kozłowski P., *Wartości, cele i plany życiowe młodzieży nieprzystosowanej społecznie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.
- [13] Kwiatkowski S. M., Sirojć Z. (red.), *Edukacja dla rynku pracy. Problemy poradnictwa zawodowego. Ogólnopolska Konferencja Ochotniczych Hufców Pracy, Warszawa, 4 – 5 października 2005 r.*, Ochotnicze Hufce Pracy, Komenda Główna, Oficyna Wydawnicza „Aspra-JR”, Warszawa 2006.
- [14] Laskowska E., *Wartościowanie w języku potocznym*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1992.
- [15] Majkowski G., *Outsiderzy. Współczesny dyskurs młodzieży z Ochotniczych Hufców Pracy* (w druku).
- [16] Marcjanik M., *Miejsce etykiety językowej wśród wartości*, „Język a Kultura”, t. 3, *Wartości w języku i tekście*, (red.) J. Puzynina, J. Anusiewicz, Wrocław 1991, s. 61–65.
- [17] Męcina S., *Edukacja w Ochotniczych Hufcach Pracy wobec wyzwań rynku pracy*, [w:] S. M. Kwiatkowski, Z. Sirojć (red.), *Edukacja dla rynku pracy. Problemy poradnictwa zawodowego. Ogólnopolska Konferencja Ochotniczych Hufców Pracy*, 4–5 października 2005 r., Ochotnicze Hufce Pracy, Komenda Główna, Oficyna Wydawnicza „Aspra-JR”, Warszawa 2006, s. 155–165.
- [18] Pajdzińska A., *Jak mówimy o uczuciach? Poprzez analizę frazeologizmów do językowego obrazu świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999, s. 83–101.
- [19] Pilch T., Bauman T., *Obserwacja uczestnicząca*, [w:] T. Pilch, T. Bauman, 2001, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, (wyd. 2, popr. i rozszerz.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 318–326.
- [20] Puzynina J., *Jak pracować nad językiem wartości*, [w:] Bartmiński J., Puzynina J., (red.), „Język a Kultura”, t. 2, *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, Wrocław 1991, s. 129–137.
- [21] Puzynina J., *Słowo, wartość, kultura*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1997.
- [22] Puzynina J., *Wartości i wartościowanie w perspektywie językoznawstwa*, Wydawnictwo PAU, Kraków 2013.
- [23] Scheler M., *Resentyment a moralności*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2008.

- [24] Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych*, tłum. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- [25] Szarfenberg R., *Marginalizacja i wykluczenie społeczne. Wykłady*, Instytut Polityki Społecznej UW, Warszawa 2006.
- [26] Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, wyd. 9, (wyd. 1, 1998), Kraków 2015.
- [27] Wojtak M., *O gatunkach wypowiedzi i ich prasowych konkretyzacjach*, „Językoznawstwo”, nr 8, (red.) G. Majkowski, Łódź 2014, s. 95–105.

Dokumenty:

(ustawy i rozporządzenia, na których mocy działają Ochotnicze Hufce Pracy)

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 roku, art. 16, Dziennik Ustaw z 2004 r. Nr 99, poz. 1001 z późniejszymi zmianami.

Ustawa o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 25 września 2015 roku, Dziennik Ustaw z 2015 r. Nr 0, poz. 1814.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004 roku w sprawie uzupełnienia wykształcenia ogólnego młodzieży w Ochotniczych Hufcach Pracy oraz zdobywania przez nią kwalifikacji zawodowych, Dziennik Ustaw z 2004 r. Nr 262, poz. 2604.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy, Dz. U. 2011 Nr 155, poz. 920, s. 9173.

WARTOŚCI KOMUNIKOWANE PRZEZ MŁODZIEŻ Z OCHOTNICZYCH HUFCÓW PRACY

STRESZCZENIE

W artykule podjęto zagadnienie wartości uznawanych i ustalanych podczas interakcji przez młodzież zagrożoną marginalizacją, zaniedbaną wychowawczo, objętą opieką Ośrodka

Szkolenia i Wychowania w Tczewie (OSiW), który stanowi jednostkę organizacyjną Ochotniczych Hufców Pracy Województwa Pomorskiego.

W dyskursie młodzieży z OSiW występuje zjawisko przechodzenia od wartości, takich jak: rodzina, praca, porządek (czynności porządkowe) do antywartości, do nieakceptowania wartości rodziny, pracy, porządku. Ogólnie są to wartości oscylujące od dobra do zła. Wartościowanie jest wspomagane przez użycie wulgaryzmów.

Słowa kluczowe:

wartości, język wartości, dyskurs, młodzież niedostosowana społecznie, *uczestnik*, rodzina dysfunkcyjna, wulgaryzm, Ochotnicze Hufce Pracy, Ośrodek Szkolenia i Wychowania w Tczewie.